

  uz

elita

Elektron Ilmiy
Jurnal

No.2 (3)
2025

MUNDARIJA

HAKAMLIK SUDI INSTITUTINING TARIXIY NEGIZI VA NAZARIY-HUQUQIY MOHIYATI.....	2
Akrombek Mamadaliyev.....	2
ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN MEDIATSIYA JARAYONLARIDA FOYDALANISHNING ISTIQBOLLARI.....	13
Jasurbek Yoqubov.....	13
XALQARO MEDIATSIYA OID XALQARO SHARTNOMALAR HAMDA DAVLATLARARO TUZILGAN BOSHQA KELISHUVLAR.....	20
Xonzodabegim Axrorova.....	20
CHET DAVLAT SUDLARI HAMDA HAKAMLIK SUDLARI QARORLARINI TAN OLISH VA IJRO ETISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	34
Odina Turg'unova.....	34
INTERNET TARMOG'IDAGI HUQUQBUZARLIK TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY TAHLILI.....	41
Bonuxon Usmonova.....	41
SPORTCHILARNING NOTO'G'RI XULQI VA HOMIYLIK SHARTNOMALARIDAGI HUQUQIY XAVFLAR.....	50
Ibrohimjon Nabijonov.....	50
DISKVALIFIKATSIYA QO'LLASH JARAYONI: TARTIB-TAOMILLAR VA ME'ZONLAR.....	57
Abdumutal Bozorboyev.....	57
SPORT SHARTNOMALARIDA NEUSTOYKA QO'LLASH ASOSLARI VA TARTIBI..	72
Nurmuhammad Bolliyev.....	72
SPORT TRANSFERLARINING XALQARO HUQUQIY BAZASI.....	77
Dilshod Norqobilov.....	77
KELAJAKNI TARTIBGA SOLISH: O'ZBEKISTON YEVROPA ITTIFOQI VA AQSHNING YURIDIK SUN'IY INTELLEKTGA YONDASHUVLARIDAN QANDAY O'RGANISHI MUMKIN?.....	88
Fazliddin Nasiridinov.....	88
CROSS-BORDER COMPLIANCE: NAVIGATING HIPAA AND GDPR IN DIGITAL HEALTH PLATFORMS.....	94
Feruzbek Madaminov.....	94

CHET DAVLAT SUDLARI HAMDA HAKAMLIK SUDLARI QARORLARINI TAN OLISH VA IJRO ETISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Odina Turg'unova

Odinahonodina707@gmail.com

Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti
Mediatsiya va nizolarni muqobil hal etish mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalqaro tijorat arbitrajining kelib chiqish tarixi, qo'llanilishi, chet davlat sudlari va xalqaro hakamlik sudlari (arbitraj) tomonidan chiqarilgan qarorlarni tan olish va ijro etishning nazariy-huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi asosida tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: sud, arbitraj sud, Nyu-York Konvensiyasi, UNCITRAL, arbitraj sudining hal qiluv qarori, ijro varaqa.

Kirish

Arbitraj xususiy sudlov tizimi bo‘lib, bunda nizolashuvchi taraflar o‘z nizolarini har qanday sud tizimidan tashqarida hal qilishga harakat qilishadi. Odatda arbitraj jarayoni umumyurisdiksiya sudida ijro etish mumkin bo‘lgan arbitraj qarorini chiqarishga asos bo‘ladigan yakuniy va majburiy qaror chiqarishni o‘z ichiga oladi.

Xalqaro tijorat arbitraji – kk bu nizolashuvchi taraflar tanlagan arbitrlar tomonidan nizolarni ko‘rib chiqish tartibi bo‘lib, “Tashqi savdo (xalqaro tijorat) arbitraji” atamasi birinchi marta 1961-yildagi Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risidagi Yevropa konvensiyasida qo‘llanilgan va keyinroq bu 1958 yildagi Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risidagi UNCITRAL namunaviy qonunida mustahkamlangan.

Arbitraj atamasining umume’tirof etilgan yagona ta’rifi mavjud bo‘lmasada ba’zi ilmiy tadqiqotchilar arbitrajning muhim jihatlari bo‘yicha ayrim to‘xtamga kelganlar: arbitraj – tribunal tomonidan taraflarning bitimi asosida o‘rtadagi nizoni majburiy ko‘rinishdagi qaror chiqarish orqali hal etish jarayoni. Professor. M. Mozes so‘zi bilan aytganda - “arbitraj milliy sudlarda ijro etish mumkin bo‘lgan yakuniy va majburiy qaror qabul qilishni o‘z ichiga oluvchi xususiy sud tizimi.

Asosiy qism

Arbitraj atamasi 1795-yilda Jon Jey keysida ilk marotaba qo‘llanilgan va 1872-yildagi Alabama da’volari ishida ishni ko‘rib chiqishda muhim rol o‘ynagan. Shu bilan birga Amerika fuqarolar urushi davrida Britaniyaning Konfederatsiyani qo‘llab-quvvallashi bilan bog‘liq yirik nizolarni hal qilgan³⁸.

Arbitraj sudlari nizolashuvchi taraflarga ko‘proq erkinliklar beradi. Taraflarning roziligi Arbitrlarning nizolarni hal etishda eng muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Ayni paytda taraflarning kelishuvi orqali arbitrlarning nizoni ko‘rib

³⁸ John Jay’s Treaty, 1794–95 <https://history.state.gov/milestones/1784-1800/jay-treaty>.

chiqishdagi vakolatlarini cheklashi ham mumkin. Bunday vaziyatda Arbitrlar faqat tomonlarning kelishuvidagi nizoli masala yuzasidan qaror qabul qila olishlari mumkin.³⁹

Chet davlat sudlari va arbitrajlarining qarorlarini tan olish va ijroga qaratish, asosan, ikki tomonlama yoki ko‘p tomonlama xalqaro shartnomalar asosida amalga oshiriladi. O‘zbekiston Respublikasi MDH ishtirokchi davlatlari bilan o‘zaro tan olish bitimiga, shuningdek, Chet davlat arbitrajlarining qarorlarini tan olish va ijroga qaratish to‘g‘risidagi Konvensiyaga (1958 yil, Nyu-York) a‘zo bo‘lib, bu orqali xalqaro tijorat arbitrajining qarorlarini tan olish va ijroga qaratish tartibini belgilaydi.

Ushbu konvensiya bugungi kunda amalda bo‘lgan eng ko‘p davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilingan shartnomalardan biri hisoblanadi. Har bir ratifikatsiya qiluvchi davlat tomonlar o‘rtasida yuzaga kelgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan barcha yoki har qanday nizoni arbitrajga o‘tkazish majburiyatini olgan yozma bitmni tan oladi.

Xalqaro arbitraj tizimini tartibga soluvchi qonunchilik bazasining asosiy jihatlarini sharhlashda muvaffaqiyatga erishilgan o‘nlab yillar davomida qilingan sa’y-harakatlarga qaramasdan, "arbitraj qarori" tushunchasi hayratlanarli darajada tushunarsizligicha qolmoqda. Nazariy jihatdan qiyin va amaliy jihatdan samarali bo‘lgan bir qancha muammolar mavjud. Birinchidan, xalqaro arbitraj qarori qay darajada, agar mavjud bo‘lsa, arbitraj sudining huquqiy tartibidan o‘zining huquqiy samarasini berishi aniq emas.⁴⁰

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bo‘yicha chet davlat sudlari qarorlari quyidagi qonunchilik hujjatlari asosida ijroga qaratiladi:

³⁹ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, 1958, UN DOC/E/CONF.26/8.Rev.1 ("New York Convention").

⁴⁰ Legal nature of Arbitral awards Published online by Cambridge University Press: 18 February 2023

1. O‘zbekiston Respublikasining Iqtisodiy protsessual kodeksi;
2. O‘zbekiston Respublikasining “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi 16.02.2021 yildagi O‘RQ 673-son qonuni;
3. O‘zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida” gi 29.08.2001 yildagi 258-II-son qonuni;
4. Birlashgan Millatlar tashkilotining “Chet el arbitrajleri qarorlarini tan olish va ijroga qaratish to‘g‘risida”gi Konvensiyasi.

O‘zbekiston Respublikasi 1958 yil 10 iyundagi “Chet el arbitraj qarorlarini tan olish va ijro etish haqida”gi Nyu-York Konvensiyasini 1995-yilda teng huquqli subyekt sifatida ratifikatsiya qildi.

Nyu-York Konvensiyasi chet el davlatlari arbitraj sudlarida xalqaro arbitraj sudlarning qarorlarini qay tartibda tan olish hamda qanday ijro etilishi lozimligini tartibga soladi. Shuningdek ushbu konvensiyaning 1 hamda 3-moddalarida Xalqaro arbitraj sudlariga oid Bitim va Shartnomalarni qabul qilgan har bir davlat Konvensiya ishtirokchilarining arbitraj sudlari qarorlarini tan olishlari va ularning ijrosi so‘ralayotgan davlat hududida amalda bo‘lgan huquqiy me‘yorlar asosida ijro etilishini ko‘zda tutadi.

O‘zbekiston Respublikasining Iqtisodiy protsessual kodeksiga ko‘ra chet davlatlar sudlarining va arbitrajlarining iqtisodiyot sohasida yuzaga keladigan nizolar hamda boshqa ishlar bo‘yicha qabul qilingan hal qiluv qarorlari, agar bunday qarorlarni tan olish va ijroga qaratish O‘zbekiston Respublikasining tegishli xalqaro shartnomalari hamda qonunchiligida nazarda tutilgan bo‘lsa, ular O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy sudlari tomonidan tan olinadi va ijroga qaratiladi⁴¹.

---

⁴¹ O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy protsessual kodeksi 248-modda.

Chet davlat sudining va arbitrajining hal qiluv qarorini tan olish hamda ijroga qaratish masalalari iqtisodiy sud tomonidan nizo bo'yicha hal qiluv qarori o'z foydasiga chiqarilgan tarafning arizasi bo'yicha hal etiladi.

Chet davlat sudining yoki arbitrajining hal qiluv qarori, agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, u qonuniy kuchga kirgan paytdan e'tiboran uch yil muddat ichida, tan olish va ijroga qaratish uchun taqdim etilishi mumkin. Arbitrajning hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish masalalari, agar arbitraj joyi O'zbekiston Respublikasida joylashgan bo'lsa, ushbu bobda nazarda tutilgan tartibda, "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunida nazarda tutilgan o'ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda hal etiladi.

Chet davlat sudining yoki arbitrajining hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish to'g'risidagi ariza arizachi tomonidan Qoraqalpog'iston Respublikasi sudi, viloyatlar va Toshkent shahar sudlariga qarzdorning joylashgan yeri yoki yashash joyi bo'yicha yoxud, agar qarzdorning joylashgan yeri yoki yashash joyi noma'lum bo'lsa, qarzdor davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy bo'yicha beriladi.

Arizada quyidagilar ko'rsatilgan bo'lishi kerak:

- 1) ariza berilayotgan iqtisodiy sudning nomi;
- 2) chet davlat sudining yoki arbitrajining nomi va joylashgan yeri hamda uning tarkibi;
- 3) ishda ishtirok etuvchi shaxslarning nomlari (familiyasi, ismi, otasining ismi), ularning joylashgan yeri (pochta manzili) yoki yashash joyi;
- 4) arizachi tan olish va ijroga qaratishni so'rayotgan chet davlat sudining yoki arbitrajining hal qiluv qarori to'g'risidagi ma'lumotlar;
- 5) arizachining chet davlat sudining yoki arbitrajining hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish to'g'risidagi iltimosnomasi;

6) ilova qilinayotgan hujjatlarning ro'yxati.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi qonuniga asosan ijro etilishi lozim bo'lgan sud hujjatlari va boshqa organlarning hujjatlari qatoriga O'zbekiston Respublikasining qonunchiligi yoki xalqaro shartnomasida nazarda tutilgan hollarda chet el sudlari va arbitrajlarining qarorlari ham kiritilgan bo'lib, ushbu qonunning 7-moddasi 1-qismi 3-bandiga ko'ra, chet el sudlari va arbitraj qarorlari asosida O'zbekiston Respublikasi sudlari beradigan ijro varaqalari ijro hujjatlari hisoblanadi.

Chet davlat sudining va arbitrajning hal qiluv qarorini ijroga qaratish, chet davlat sudining yoki arbitrajning hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish to'g'risida ajrim chiqargan sud tomonidan beriladigan ijro varaqasi asosida O'zbekiston Respublikasining qonunchiligida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi. Davlat sudlari tomonidan chet el Arbitraj sudlari hujjatini tan olingandan so'ng uning ijro etilishi davlat sudlarining qarorlari qanday tartibda ijro etilsa shu tartibda ijro etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Normativ huquqiy hujjatlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Iqtisodiy protsessual kodeksi;
2. O'zbekiston Respublikasining "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi Qonuni;
3. O'zbekiston Respublikasining "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi qonuni;
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Chet el arbitrajlar qarorlarini tan olish va ijroga qaratish to'g'risida"gi Konvensiyasi.

O'quv qo'llanmalar va darsliklar:

1. Xalqaro tijorat arbitraji tamoyillari va amaliyoti. Margaret L.Mozes;

2. Emerson F. D. History of arbitration practice and law //Clev. St. L. Rev. – 1970.

3. Drahozal C. R., Friel R. J. Consumer Arbitration in the European Union and the United States //NCJ Int'l L. & Com. Reg. – 2002. -T 28.

4. United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, 1958, UN DOC/E/CONF.26/8/Rev.1 (“New York Convention”).

Elektron manbalar:

1. www.lex.uz
2. <https://scholar.google.com/>
3. <https://www.wikipedia.org/>
4. <https://www.norma.uz/>